

TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

4. ÉVFOLYAM, 3-4. SZÁM
2016

A MAGYARORSZÁGI VÁROSÁLLOMÁNY 1892-BEN

SZULOVSZKY JÁNOS*

The hierarchic classification of urban settlements in 1892

Investigating the central function of towns has been a key topic of interest from the beginnings within the broad research activity of Pál Beluszky. He executed his research regarding settlement hierarchy for numerous time horizons (1900, 1910, 1930, 1960, 1970, 2000) ranking the settlements based on the number and diversity of basic urban (central) functions.

As a tribute to his activity this study aims to reconstruct settlement-hierarchy (apart from towns in Croatia-Slavonia and Fiume) using his method of classification expanding the time-horizon back to the 1890s. 216 settlements were involved in our investigation, while there were 222 towns used up in the research done by Beluszky for the 1900s: the common set of the two investigations ranged up to 182 towns. Beluszky managed to use more than 70 variables when categorized the settlements, while from 1892 only 64 variables were available.

Not surprisingly, the results show great similarity to Beluszky's research especially on the higher level of settlement hierarchy. As there had been only 8 years difference between the investigations, there were only minor differences regarding the rankings of settlements. Differences were observable especially at the lower hierarchic levels. Only 5 out of the 77 mediocre towns, but 35 out of the 86 small towns were 'new' in this group in 1900.

Beluszky Pál kiterjedt munkásságában szinte e kezdetektől fogva fontos helyet foglal el a magyarországi települések központi szerepkörének vizsgálata (vö. Sziráki 2006). Több időmetszetben is végzett a településhierarchiára, s ezen belül főként a városállományra vonatkozó, alapvető analitikus kutatásokat (BELUSZKY 1964, 1966A, 1966B, 1966C, 1967, 1968, 1990A, 1990B, 1992, 2007, 2008, 2009, BELUSZKY-GYÖRI 1999, 2004, 2005). Felfogása szerint a városok hierarchikus rangját a városi alapfunkciók („központi helyi” funkciók) mennyisége és sokfélesége, az egyes településekben előforduló városi alapfunkciókat ellátó intézmények hierarchikus fokozata határozza meg.

Vizsgálódásai során empirikus, „leltározó” módszert alkalmaz: a figyelembe vett városi intézményeket hierarchikus szintjük alapján rangsorolja. A rangsorolás alapjául az ún. *diszperziós érték*, vagyis az egyes központi szerepkörű intézményekkel ellátott települések és az ország összes településének hányadosa szolgál. Tehát minél ritkábban fordul elő valamely indikátor, annál magasabb

* A szerző az MTA BTK Történettudományi Intézete tudományos főmunkatársa. A tanulmány a K111766 OTKA-pályázat keretében készült. Ezúton is köszönöm Demeter Gábor térképkészítésben nyújtott segítségét.

hierarchikus szintet jelöl. Az előfordulás-gyakoriság mutatószáma lehetővé teszi a különböző intézmények hierarchikus szintjének összehasonlítását. Beluszky azokat a településeket tekinti városoknak, amelyekben a városi alapfunkciók („általános városi funkciók”, „központi helyi funkciók”) bizonyos mennyisége koncentráldódik (BELUSZKY 1967. 545). Ezért a diszperziós érték meghatározása után a következő lépésben számba veszi, hogy az egyes települések milyen mértékben részesednek a különböző hierarchikus szintekbe sorolt intézményekből. Amennyiben egy város valamely hierarchikus szintbe sorolt intézmények legalább 75,1%-ával rendelkezik, akkor e hierarchikus szinten *teljes értékű*, ha 50,1—75%-ával, akkor a *hiányos*, ha 25,1—50%-ával, akkor a *részleges központok* közé sorolja (BELUSZKY 1973a.125).¹ (A leltározós módszeréről bővebben ld.: BELUSZKY P. 1966b. 331-335, 1967. 544-551, 2008: 202-206).

Megközelítésében a települések hierarchikus rangja elsősorban a városi (alap)funkciók differenciáltságát, az ellátott feladatok szintjét, az ellátott szerepkör „gyakoriságát” fejezi ki, s nem azok mennyiségét. A hierarchikus szintkülönbsége egyúttal többnyire világosan kifejez különböző feladatokat és hatásköröket is. A jellemzően az országos hatókörű intézmények székhelyeül szolgáló, s a magyar városállományból voltaképpen minden paraméterét tekintve egyértelműen kimagasló, s az országos szintet jelentő Budapest székesfővárosa alatt² Beluszky – „tapasztalati úton” – öt funkciócsoportot, ill. városhierarchia-szintet határozott meg a rájuk jellemző intézmények hatóköre alapján: I.) regionális szint, II.) fejlett megyeszékhelyek, III.) megyeszékhelyek, IV.) középvárosi szint, V.) járási székhely szint. E szintek egyúttal sajátos településtípusokat jelölnek ki.

A 19-20. század fordulója városállományának főbb osztályait ekként jellemzi Beluszky:

- I. *Regionális centrumok*. Intézményei: pl. egyetemek, főiskolák, királyi ítélőszékek, országos biztosítótársaságok ügynökségei, kerületi iparfelügyelet, postaigazgatóságok, bányakapitányságok, királyi főügyészségek stb. Ezek az intézmények 2-18 településen fordultak elő.
- II. *Fejlett megyeszékhelyek*. Intézményei: pl. kereskedelmi és iparkamarák, reál-gimnáziumok, ügyvédi kamarák, erdőfelügyelőségek, az Osztrák–Magyar Bank fiókjai stb. Ezek 19-39 településen működtek.
- III. *Megyeszékhely-szintű városok*. Intézményei: megyei törvényszékek, pénzügy igazgatóságok, tanítóképzők, kórházak, királyi ügyészségek stb. 40-79 településben voltak megtalálhatóak.

¹ Egyes munkáiban az egyes szinteken belül csupán két altípust (teljes értékűek, ill. részlegesek) különböztet meg. Ld. pl. Beluszky 1990b.

² „Budapestet eleve kizártuk a további vizsgálódásból; helye a magyar településhálózat piramisának csúcán vitathatatlan.” Beluszky 1966b: 332.

IV. *Középvárosok*. Intézményei: közjegyzők, gimnáziumok, pénzügyőrségek, vasúti mérnökségek, csendőrszakaszok székhelyei stb. Ezek 80-185 településen voltak fellelhetők.

V. *Kisvárosok*. Járási székhely szintű intézmények: járásbíróságok, adóhivatalok, kincstári postahivatalok, szolgabíróságok stb. 186-380 településen fordultak elő (BELUSZKY 1990b. 17).

Az utóbbi két kategória kapcsán indokolt megjegyezni, hogy a közép-, illetve a kisváros elnevezés nem áll kapcsolatban a település lélekszámával, pusztán csak az ellátott városi funkciók méreteire, összetételére utal (BELUSZKY 1992. 28. 12. jegyzet).

Beluszky különböző időmetszetekben (1900, 1910, 1930, 1960, 1970, 2000) végzett elemzéseinek egyik tanulsága az, hogy az egyes városi szerepkörű intézmények hierarchikus értéke változó: az idő múlásával az intézmények diszperziója nyomán az intézmények többségének csökken a jelenléti értéke. Jól szemlélteti ezt a középiskolák példája: míg a 19. század közepén megyei szintű, s a századforduló táján pedig középvárosi szintű funkciókat töltöttek be, addig az 1950-es évek elejének iskolaalapítási hulláma nyomán járási szintre, majd a hatvanas évek elejére az elemi centrumok szintjére süllyedt a hierarchikus értéke (BELUSZKY 1966b. 125).

Ismeretes – s erre nem egyszer maga Beluszky is rámutatott (pl. BELUSZKY 1973a: 462.) –, hogy a település- vagy városhierarchia kutatása terén alkalmazott módszereknek két alaptípusa alakult ki. Az általa követett, az egyes központi funkciójú intézményeket „leltározó” eljárás mellett a másik út deduktív jellegű: a városiasodás valamely követelményén méri le a település hierarchikus szintjét, vagy pedig valamely ágazatban (pl. belkereskedelem) kimutatható hierarchikus tagolódást általánosítja a városi funkciók egészére. A városra, mint a társadalmi munkamegosztás gócpontjára tekintve jómagam korábban az egyes településeken jelenlévő szakmák száma alapján (JEKELFALUSSY 1892, SZULOVSZKY 2000) rekonstruáltam ily módon a települések hierarchiáját 1892-ből (SZULOVSZKY 2015).

Beluszky Pál munkássága előtti tisztelgés gyanánt most az általa alkalmazott módszerrel vállalkozom a korabeli városállomány feltérképezésére – azzal a különbséggel, hogy csak a szűkebben vett Magyarországra összpontosítok, tehát eltekintek az akkor közjogilag ugyan idetartozó, ám területileg Horvát-Szlávnországra ékelődő Fiume, valamint Zágráb és a többi horvát település vizsgálatától. A számításokhoz az adatokat elsősorban az 1892. évi Helységnevtár, kisebb részben pedig *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke* szolgáltatta (JEKELFALUSSY 1892a, 1892b). E kötetek anyaggyűjtését és az adatok ellenőrzését 1892 májusában, illetve októberében zárták le. Jóllehet, az előbbi kiadvány az élet jó néhány területén (például *igazságügy*: kir. ítélő tábla, törvényszék, járásbíróság; *pénzügy*: pénzügyigazgatósági, adóhivata-

li és pénzügyőrségi központok; *had- és belügy*: törzs-,szárny- és szakaszparancsnokságok telephelyei) megadja azokat a településeket, amelyek az adott vonatkozásban valamilyen szinten székhelynek számítanak, azonban nem tartalmazza a teljes intézményhálózat adatait: az egészségügy területéről csak a gyógyszerárak számadatait adja meg (amely egyébként megtalálható az iparos és kereskedő címtárban is), és igen hézagosak az oktatás szférájáról közöltek. E hiányosságokat sajnos más egykorú források segítségével sem lehet maradéktalanul pótolni, így több olyan tényezőt (pl. az ügyvédek, orvosok, vagy a különböző szintű oktatási intézmények jelenlétét), amelyeket elemzéseim során Beluszky Pál figyelembe vett, kénytelen voltam mellőzni. Míg a professzor úr 70-75 különböző hatókörű intézmény alapján végezte kutatásait, jómagam összesen 64 indikátor alapján rekonstruáltam a korabeli városállományt (ld.: Függelék). Beluszky többször is megfogalmazta, hogy a központi funkciójú intézményeknek csupán egy reprezentatív mintája alapján végezte elemzéseit, s nem törekedett *valamennyi* korabeli városi funkció számbavételére. Az elmondottak miatt e teljességet még ha szerettem volna, akkor sem célozhattam meg.

Az egyes hierarchia-szintek feltérképezése során az adott szinthez tartozó intézményeken kívül tekintetbe vettem az esetleg jelenlévő, a városhierarchia magasabb szintjére jellemző intézmények meglétét is. Azonos számú intézmény-jelenlét esetén a kisebb átlagos diszperziós értékkel rendelkező helyiséget rangsoroltam előbbre (minél ritkább az előfordulása egy intézménynek, annál kisebb a diszperziós értéke). Az így rekonstruált városállomány (216) hasonló méretű volt, mint a Beluszky Pál által kalkulált századfordulós állapot (222).

A főváros alatti *regionális centrumok* szintjét mindkét évmetszetben ugyanaz a kilenc város alkotta. A rangsor azonban csekély mértékben eltért. 1892-ben a teljes értékű regionális centrumok élén Debrecen állt, amelyet Kolozsvár, Pozsony és Szeged követett. Beluszky 1900-as számításai szerint Kolozsvár, Pozsony, Szeged és Kassa mögött a civis város csak a részleges regionális centrumok körét vezette. Ez utóbbiak sorába Pécs, Temesvár, Nagyvárad és Arad tartozott – illetve az 1892-es mutatók szerint Kassa. A századfordulóra a rangsorban négy helyet visszaeső Debrecen nem számítva, a másik 8 település mindegyike csupán egy grádussal tért el a másik időmetszetbeli rangsorolt helyétől.

A második hierarchia-szint, a *teljes értékűen*, illetve a *részlegesen fejlett megyeszékhely*-állomány esetében is nagyfokú a hasonlóság. 1892-ben 14, 1900-ban 15 település tartozott e csoportba. E két halmaz jelentős, 12 városnyi átfedést mutat. Bár 1892-ben a részlegesen fejlett megyeszékhelyek sorában a két utolsó: Kecskemét és Szabadka 8 év múlva a 23. helyről az 54-re, illetve 24-ről a rangsor 48. helyére csúszott vissza, illetve Nyitra a 46-ról nagy ugrással a 23-ra emelkedett, e szinten az átlagos eltérés 2-4 között mozgott, a szint településeinek átlagos helyváltoztatási abszolút mutatója

A *teljes értékű*, illetve a *részleges megyeszékhely-szintű* városok sorába 1892-ben összesen 36, 1900-ban pedig 34 település tartozott. A két időmetszet

listáján e szinten is sok a közös városnév: 31 helyiség fordul elő mind a két esztendőben. A rangsor helyeit tekintve itt már nagyobb a mozgás. Az abszolút eltérés csoportátlaga 10,7 (a teljes értékű alcsoportnál 9,7, a részleges megyeszékhelyek alcsoportjánál: 12,2).

A városhierarchia két alsó szintjén jelennek meg a századfordulón olyan települések, amelyek a korábbi időmetszet listáján nem fordultak elő. A 77 közép-városból 5, a 86 kisváros közül viszont már 35 ilyen település akadt. A városállomány e szintjeihez sorolt településeknél rendszerint meglehetősen nagy a rangsorban az eltérés a másik időmetszetben elfoglalt helyhez képest. Ennek több oka is lehet. Mivel a városhierarchia alsóbb régiói meghatározásánál kevesebb a figyelembe vehető, „leltározható” intézmények száma, itt jobban torzíthat az a körülmény, hogy az 1892. évi metszet elkészítéséhez rosszabb volt a forrásadottság. Úgy vélem, az esetleges torzító hatás legfeljebb csak a városhierarchia alsóbb régióiban elfoglalt rangsor-hely megbízhatóságát kérdőjelezheti meg egyes esetekben, az alsóbb szintek városállományának összetételére már kevésbé hathatott. Feltétlenül számításba kell venni azt is, hogy az idő múlásával a diszperziós értékek csökkenhetnek. Jóllehet, a két időmetszet nem esik távol egymástól, ám a 19. század utolsó harmadában olyan erőteljes változások zajlottak az ország egyes iparosodó, urbanizálódó pontjain, amelyek egyes települések felemelkedéséhez vezettek. Nem véletlen, hogy az 1900-as városállományba olyan dinamikus fejlődő főváros környéki települések is bekerültek, mint Újpest, Budafok, Kispest, Rákospalota, vagy iparvidékek olyan reprezentáns helyei, mint Salgótarján, Petrosény, Stájerlakanina vagy Resicabánya.

Mindent összevetve, az 1892. évre megkonstruált városhierarchia megalapozottságát jelzi az a lényeges körülmény, hogy ennek, illetve a Beluszky Pál által 1900-ra meghatározott városállománynak a halmaza között jelentős, több mint 80%-os az átfedés: 182 település szerepel mindkettőben.

Függelék

A magyarországi városhierarchia 1892-ben és 1900-ban

	1892		1900	Rangsor-változás 1892-höz képes
1.	Budapest	1.	Budapest	0
<i>I.1. Teljes értékű regionális centrumok</i>				
2.	Debrecen	2.	Kolozsvár	+1
3.	Kolozsvár	3.	Pozsony	+1
4.	Pozsony	4.	Szeged	+1
5.	Szeged	5.	Kassa	+1
<i>I.2. Részleges regionális centrumok</i>				
6.	Kassa	6.	Debrecen	-4
7.	Temesvár	7.	Pécs	+1

8.	Pécs	8.	Temesvár	-1
9.	Arad	9.	Nagyvárad	+1
10.	Nagyvárad	10.	Arad	-1
<i>II.1. Teljes értékű fejlett megyeszékhelyek</i>				
11.	Marosvásárhely	11.	Miskolc	+2
12.	Sopron	12.	Székesfehérvár	+3
13.	Miskolc	13.	Brassó	+3
14.	Nagyszében	14.	Sopron	-2
15.	Székesfehérvár	15.	Győr	+3
16.	Brassó	16.	Nagyszében	-2
17.	Besztercebánya	17.	Szombathely	+4
18.	Győr	18.	Máramarosziget	+4
<i>II.2. Részleges fejlett megyeszékhelyek</i>				
19.	Szatmárnémeti	19.	Szatmárnémeti	0
20.	Eger	20.	Nagybecskerek	+5
21.	Szombathely	21.	Zombor	+5
22.	Máramarosziget	22.	Marosvásárhely	-11
23.	Kecskemét	23.	Nyitra	+23
24.	Szabadka	24.	Eger	-4
		25.	Besztercebánya	-8
<i>III.1. Teljes értékű megyeszékhely-szintű városok</i>				
25.	Nagybecskerek	26.	Sátoraljaújhely	+2
26.	Zombor	27.	Lugos	+6
27.	Beszterce	28.	Veszprém	+19
28.	Sátoraljaújhely	29.	Kaposvár	+13
29.	Eperjes	30.	Eperjes	+1
30.	Trencsén	31.	Déva	+19
31.	Gyula	32.	Balassagyarmat	0
32.	Balassagyarmat	33.	Ungvár	+1
33.	Lugos	34.	Dés	+3
34.	Ungvár	35.	Nagyenyed	+20
35.	Újvidék	36.	Komárom	+23
36.	Szolnok	37.	Zalaegerszeg	+11
37.	Dés	38.	Trencsén	+8
38.	Nagykanizsa	39.	Nyíregyháza	+
39.	Nyíregyháza	40.	Beszterce	+13
40.	Esztergom	41.	Beregszász	+10
41.	Gyulafehérvár	42.	Zilah	+15
42.	Kaposvár	43.	Székelyudvarhely	+11
43.	Lőcse	44.	Székszárd	+14
44.	Segesvár	45.	Torda	-7
45.	Nagykároly	46.	Rimaszombat	-10
46.	Nyitra	47.	Csikszereda	-6
47.	Veszprém	48.	Szabadka	-24
48.	Zalaegerszeg			
49.	Pancsova			
<i>III.2. Részleges megyeszékhely-szintű városok</i>				
50.	Déva	49.	Szolnok	+13
51.	Beregszász	50.	Esztergom	-10

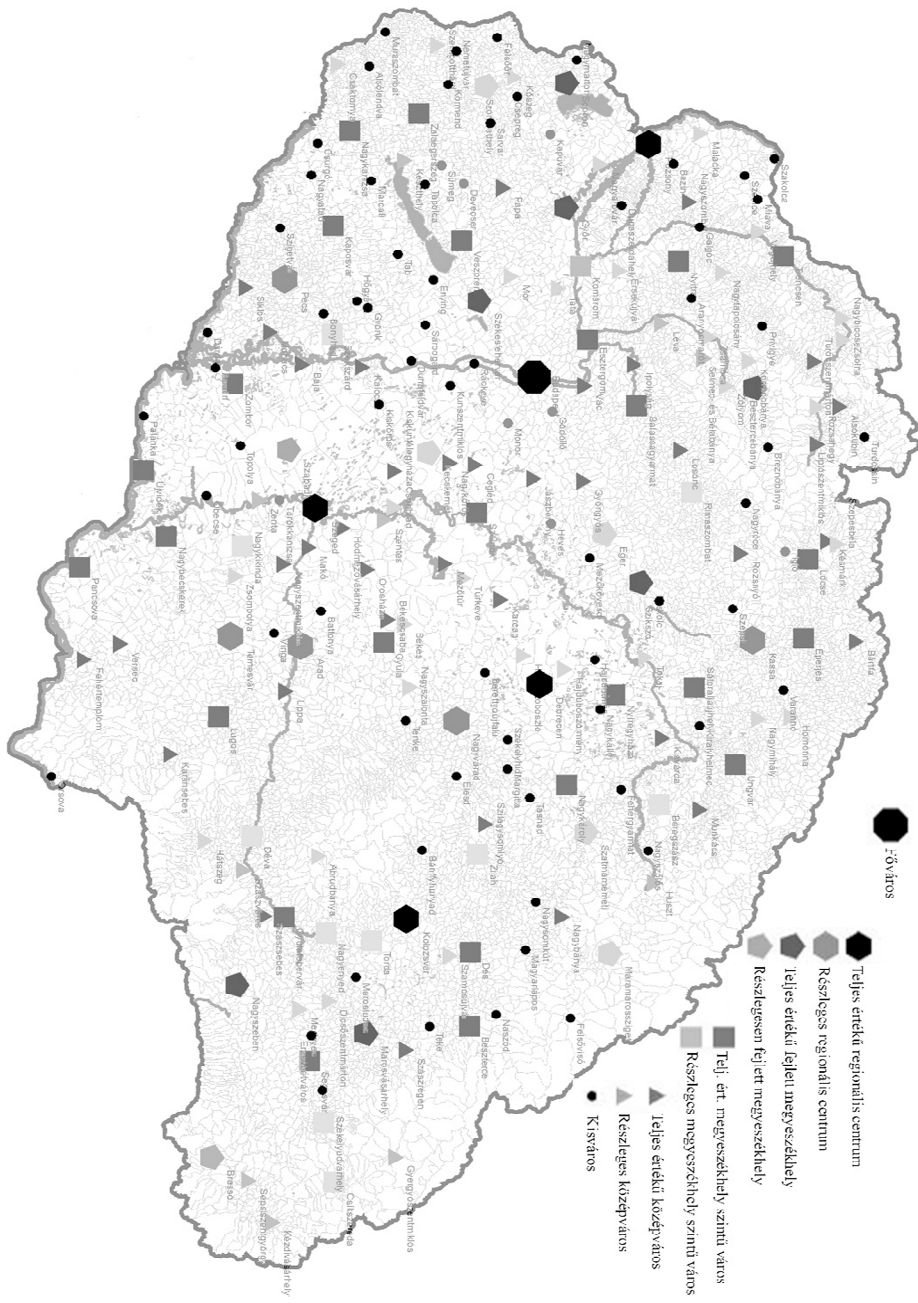
52.	Torda	51.	Gyula	-20
53.	Csikszereda	52.	Nagykároly	-7
54.	Székelyudvarhely	53.	Lőcse	-10
55.	Nagyenyed	54.	Kecskemét	-31
56.	Rimaszombat	55.	Újvidék	-20
57.	Zilah	56.	Nagykanizsa	-18
58.	Szekszárd	57.	Pancsova	-8
59.	Komárom	58.	Segesvár	-14
60.	Nagykikinda	59.	Sepsiszentgyörgy	+6
<i>IV.1. Teljes értékű középvárosok</i>				
61.	Fehértemplom	60.	Gyulafehérvár	-19
62.	Vác	61.	Munkács	+5
63.	Léva	62.	Fehértemplom	-1
64.	Karánsebes	63.	Losonc	+6
65.	Sepsiszentgyörgy	64.	Makó	+6
66.	Munkács	65.	Versec	+2
67.	Versec	66.	Ipolyság	+14
68.	Kalocsa	67.	Fogaras	+30
69.	Losonc	68.	Dicsőszentmárton	+44
70.	Makó	69.	Nagykikinda	-9
71.	Kézdivásárhely	70.	Baja	+5
72.	Pápa	71.	Vác	-9
73.	Nagybánya	72.	Nagybánya	+1
74.	Szilágysomlyó	73.	Léva	-10
75.	Baja	74.	Kézdivásárhely	-3
76.	Szászrégen	75.	Liptószentmiklós	+4
77.	Jászberény	76.	Túrócszentmárton	+19
78.	Alsókubin	77.	Alsókubin	+1
79.	Liptószentmiklós	78.	Zenta	+5
80.	Ipolyság	79.	Pápa	-7
81.	Karcag	80.	Nagyszombat	+2
82.	Nagyszombat	81.	Szentes	+13
83.	Zenta	82.	Kalocsa	-14
84.	Kisvárd	83.	Hódmezővásárhely	+20
85.	Késmárk	84.	Békéscsaba	+8
86.	Rozsnyó	85.	Kiskunfélegyháza	+5
87.	Szászsebes	86.	Jászberény	-9
88.	Szászváros	87.	Rózsahegy	+27
89.	Gyöngyös	88.	Szászrégen	-12
90.	Kiskunfélegyháza	89.	Karánsebes	-25
91.	Nagykőrös	90.	Szarvas	
92.	Békéscsaba	91.	Mezőtúr	+16
93.	Cegléd	92.	Mohács	+14
94.	Szentes	93.	Gyöngyös	-4
95.	Túrócszentmárton	94.	Érsekújvár	+27
96.	Keszthely	95.	Kisvárd	-11
97.	Fogaras	96.	Keszthely	0
98.	Selmec- és Bélabánya	97.	Szilágysomlyó	-23
99.	Huszt	98.	Rozsnyó	-12

100.	Siklós	99.	Oravica	
101.	Orosháza	100.	Magyaróvár	+13
102.	Nagyszentmiklós	101.	Homonna	+18
103.	Hódmezővásárhely	102.	Erzsébetváros	+60
104.	Lippa	103.	Aranyosmarót	+43
105.	Bártfa	104.	Szentgotthárd	+36
106.	Mohács			
107.	Mezőtúr			
108.	Gyergyószentmiklós			
<i>IV.2. Részleges középvárosok</i>				
109.	Zsarnóca	105.	Újpest	
110.	Békés	106.	Cegléd	-13
111.	Kőszeg	107.	Nagykőrös	-16
112.	Dicsőszentmárton	108.	Hajdúböszörmény	+9
113.	Magyaróvár	109.	Karcag	-28
114.	Rózsahegy	110.	Orosháza	-9
115.	Mór	111.	Óbecse	+80
116.	Abrudbánya	112.	Selmec- és Bélabánya	-14
117.	Hajdúböszörmény	113.	Nagyszalonta	-7
118.	Hajdúszoboszló	114.	Kisújszállás	
119.	Homonna	115.	Igló	+53
120.	Nagyszalonta	116.	Huszt	-17
121.	Érsekújvár	117.	Kunszentmiklós	+68
122.	Körmöcbánya	118.	Zólyom	+5
123.	Zólyom	119.	Szászsebes	-32
124.	Malacka	120.	Meggyes	+19
125.	Nagymihály	121.	Petrozsény	
126.	Nagytapolcsány	122.	Tata	+15
127.	Vágújhely	123.	Kőszeg	-12
128.	Zsolna	124.	Szamosújvár	+5
129.	Szamosújvár	125.	Szászváros	-37
130.	Hátszeg	126.	Bártfa	-21
131.	Tokaj	127.	Késmárk	-42
132.	Csongrád	128.	Vágújhely	-1
133.	Csáktornya	129.	Zsolna	-1
134.	Nagy-Bittse	130.	Csáktornya	+3
135.	Szepesbéla	131.	Nagymihály	-6
136.	Túrkeve	132.	Orsova	+11
137.	Tata	133.	Bánffyhunyard	+14
138.	Zombolya	134.	Belényes	+7
139.	Medgyes	135.	Székelykeresztúr	+42
140.	Szentgotthárd	136.	Nagyszöllös	+9
141.	Belényes			
<i>V. Kisvárosok</i>				
142.	Körmend	137.	Békés	-27
143.	Orsova	138.	Csongrád	-6
144.	Tapolca	139.	Kiskunhalas	
145.	Nagyszöllös	140.	Mezőkövesd	+18
146.	Aranyosmarót	141.	Apatin	+20

147.	Bánffyhunyad	142.	Magyarkanizsa	
148.	Monor	143.	Hajdúnánás	+23
149.	Breznóbánya	144.	Hajdúszoboszló	-28
150.	Marcali	145.	Kispest	
151.	Szigetvár	146.	Salgótarján	
152.	Berettyóújfalu	147.	Stájerlakanina	
153.	Dunaföldvár	148.	Mór	-33
154.	Dunaszerdahely	149.	Zsombolya	-11
155.	Galgóc	150.	Dunaföldvár	+3
156.	Kapuvár	151.	Paks	
157.	Kismarton	152.	Topolya	+61
158.	Mezőkövesd	153.	Hatvan	
159.	Székelyhid	154.	Nagyszentmiklós	-52
160.	Gödöllő	155.	Rákospalota	
161.	Apatin	156.	Resicabánya	
162.	Erzsébetváros	157.	Kiskőrös	+18
163.	Alsólendva	158.	Kula	
164.	Naszód	159.	Galgóc	-4
165.	Nagyatád	160.	Monor	-12
166.	Hajdúnánás	161.	Berettyóújfalu	-9
167.	Bazin	162.	Nagykálló	+27
168.	Igló	163.	Törökbecse	
169.	Vinga	164.	Sáropatak	
170.	Szokolca	165.	Felsővisó	+17
171.	Battonya	166.	Csorna	
172.	Magyarláros	167.	Budafok	
173.	Németújvár	168.	Gyergyószentmiklós	-60
174.	Szenice	169.	Lippa	-65
175.	Kiskőrös	170.	Kapuvár	-15
176.	Ráckeve	171.	Borosjenő	
177.	Székely-Keresztúr	172.	Újarad	
178.	Csepreg	173.	Verbász	
179.	Dárda	174.	Körmend	-33
180.	Élesd	175.	Palánka	+26
181.	Fehérgyarmat	176.	Tokaj	-44
182.	Felsővisó	177.	Ótura	
183.	Heves	178.	Nyírbátor	
184.	Királyhelmec	179.	Temeskubin	
185.	Kunszentmiklós	180.	Holics	
186.	Margitta	181.	Barcs	
187.	Marosludas	182.	Mátészalka	
188.	Muraszombat	183.	Tapolca	-39
189.	Nagykálló	184.	Sümeg	+9
190.	Nagysomkút	185.	Bonyhád	+21
191.	Óbecse	186.	Pöstyén	
192.	Privigye	187.	Sárvár	+5
193.	Sárbogárd	188.	Szigetvár	-37
194.	Sárvár	189.	Szokolca	-19
195.	Sümeg	190.	Szentendre	

196.	Szikszó	191.	Körmöcbánya	-69
197.	Tasnád	192.	Gölnicbánya	
198.	Törökkanizsa	193.	Vajdahunyad	
199.	Varannó	194.	Dombóvár	
200.	Felsőőr	195.	Siklós	-95
201.	Nagyróce	196.	Marcali	-46
202.	Palánka	197.	Nagytapolcsány	-71
203.	Teke	198.	Dunaszerdahely	-44
204.	Tenke	199.	Titel	
205.	Hógyész	200.	Törökkanizsa	-2
206.	Turdossin	201.	Devecser	+5
207.	Bonyhád	202.	Székelyhid	-43
208.	Devecser	203.	Nagymarton	+6
209.	Enying	204.	Nagybittse	-70
210.	Miava	205.	Malacka	-81
211.	Nagymarton	206.	Korpona	
212.	Tab	207.	Csurgó	+6
213.	Topolya	208.	Szenice	-34
214.	Szepsi	209.	Privigyé	-17
215.	Csurgó	210.	Naszód	-46
216.	Gyönk	211.	Dárda	-32
		212.	Kiscell	
		213.	Alsólendva	-50
		214.	Zirc	
		215.	Muraszombat	-27
		216.	Kismarton	-59
		217.	Kisszeben	
		218.	Abrúdbánya	-102
		219.	Hátszeg	-89
		220.	Balázsfalva	
		221.	Turdossin	-15
		222.	Nyárádszereda	

*Forrás: saját számítások Jekelfalussy 1892a, 1892b alapján, valamint Beluszky 1990b. 31-36. A **kövér** betűkkel kiemelt települések csak egy-egy évmetszetben szerepelnek.*

Irodalom

- BELUSZKY P. 1964: Kereskedelmi központok Szabolcs-Szatmár megyében. – Földrajzi Értesítő 13. p. 179–204.
- BELUSZKY P. 1966a: Magyarország kereskedelmi központjai. – Földrajzi Értesítő 15. pp. 237–261.
- BELUSZKY P. 1966b: Az alföldi városias jellegű települések központi szerepköre. – Földrajzi Értesítő 15. pp. 329 – 345.
- BELUSZKY P. 1966c: Hozzászólás dr. Perczel Károly: „A társadalmi változások hatása a településhálózatra” c. előadásához. – Településtudományi Közlemények, 19. pp. 42—45.
- BELUSZKY P. 1967: A magyar városok központi szerepköre. – Statisztikai Szemle, 45. pp. 543–563.
- BELUSZKY P. 1968: Hierarchie des villes en Hongrie. – Acta Universitatis de Ludovico Kossuth nominatae, 14. pp. 27-35.
- BELUSZKY P. 1973a: Adalékok a magyar településhierarchia változásaihoz 1900–1970. – Földrajzi Értesítő, 22. 1. pp. 121–142.
- BELUSZKY P. 1973b: A település-osztályozás néhány elvi-módszertani szempontja. – Földrajzi Értesítő, XXII. évf. 4. füzet pp. 453–466.
- BELUSZKY P. 1990a: Magyarország városhálózata 1900-ban. In: Tóth József (szerk.): Tér – idő – társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 92–133.
- BELUSZKY P. 1990b: A polgárosodás törékeny váza – városhálózatunk a századfordulón. (Városhierarchia–vázlat, tényképekkel). – Tér és Társadalom, 4. 3–4. pp. 13–56.
- BELUSZKY P. 1999: Magyarország településföldrajza. Általános rész. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó. (Területi és Települési Kutatások, 13.) (Studia Regionum).
- BELUSZKY P. 2000: Egy félsiker hét stációja (avagy a modernizáció regionális különbségei a századelő Magyarországon). In: Dövényi Zoltán (szerk.): Alföld és nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. Budapest, pp. 299–326.
- BELUSZKY P. 2003: Magyarország településföldrajza. Általános rész. 2. javított és bővített kiadás. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó. (Dialóg Campus Tankönyvek) (Dialóg Campus Szakkönyvek) (Studia Regionum) (Területi és Települési Kutatások, 13.)
- BELUSZKY P. (szerk.) 2005-2006: Magyarország történeti földrajza I-II. Budapest – Pécs: Dialóg Campus
- BELUSZKY P. – GYÖRI R. 2005 Magyar városhálózat a 20. század elején. Budapest – Pécs: Dialóg Campus.
- JEKELFALUSSY József (szerk.) 1892a_ A magyar korona országainak helységnevtára. Budapest, Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, X., 1910. p.
- JEKELFALUSSY József (szerk.) 1892b: Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke. Budapest: Pesti Könyvnyomda Rt., LXVI, 2336. p.
- SZIRÁKI ZS. (összeáll.) 2006 Beluszky Pál műveinek bibliográfiája 1959–2006. (Kutatói bibliográfiák 3.) Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja. 45. p.
- SZULOVSZKY J. 2000: A gazdasági címtárak forrásértéke. *Statisztikai Szemle*, 78. 7. sz. pp. 536–549.
- SZULOVSZKY J. 2015: A társadalmi munkamegosztás és a településhierarchia szintjei Magyarországon a 19. század utolsó harmadában. *Történeti Földrajzi Közlemények* 3. évf. 1. sz. 108-131.

TARTALOM

BELUSZKY PÁL KÖSZÖNTÉSE A geográfia historikuma és a história geográfikuma	1
TINER TIBOR Dr. Beluszky Pál professzor 80 éves	3
FRISNYÁK SÁNDOR A tájhasználati struktúrák kialakulása a Kárpát-medencében (10-15. század)	7
CSÜLLÖG GÁBOR A migráció térszerkezet alakító hatása a középkori Magyarországon	20
NAGY MIKLÓS MIHÁLY A hódoltsági határvidék kérdéséhez	30
DÖVÉNYI ZOLTÁN A migráció szerepe Magyarország 18. századi népességnövekedésében	47
KÓKAI SÁNDOR Adalékok a történelmi Magyarország városhierarchiájához (1870)	54
SZULOVSZKY JÁNOS A magyarországi városállomány 1892-ben	75
HAJDÚ ZOLTÁN A „minta” szerepe a tanya és a falu modernizációs kísérleteiben Magyarországon 1945-ig	87
ERŐSS GÁBOR Gelej szálláskertjei a 18–20. században	97
POZSGAI ANDREA – KOVÁCS ERIK – NÉMETH SÁNDOR A Szigetköz területhasznosítása a folyószabályozásig	113
GODENA ALBERT A győri Magyar Vagon- és Gépgyár munkaerő állományra gyakorolt vonzása a 20. század elején	122
GULYÁS LÁSZLÓ Adalékok a régiótörténeti kutatásokhoz 3. Kárpátalja kérdése a versaillesi békekonferencián, különös tekintettel a magyar béke delegáció álláspontjára	139
SUBA JÁNOS A trianoni Magyarország határainak hossza és területe	150